

Egy elfeledett Kaesz Gyula-villa Pestszentlőrincen

Áll egy nyolcvanéves villa Budapest XVIII. kerületében, Pestszentlőrincen, két kis mellékutca sarkán, a Tű utca 2. szám alatt. Ma nem sokat mutat, elhanyagolt épület benyomását kelti. De nem volt ez mindig így.

1937-ben Wiener Artúr megbízást adott Kaesz Gyulának (1897–1967), hogy tervezze meg pestszentlőrinci lakóvilláját. Kaesz Gyula – később az Iparművészeti Főiskola *Kossuth-díjas* főigazgatója – ekkor már elismert építész, belsőépítész, bútortervező, grafikus volt. A budapesti Iparművészeti Iskolán végzett 1917-ben, majd 1919-től ugyanitt a Belsőépítészeti Szakosztály tanára lett. A húszas években egyre több megbízást kapott, családi házakat, nyaralókat épített, tervpályázatokon vett részt.

A Wiener-villa

A harmincas években építészeti munkáinak többségét üzletportálok, kiállítási pavilonok tették ki, de emellett polgári villalakások megtervezésére is kapott felkérést, például Lengyel Bélától, akinek sas-hegyi villája 1934-ben épült fel Kaesz Gyula tervei szerint.¹ A modern stílusú épület mind küllemében, mind belső elrendezésében erősen hasonlít a három évvel később tervezett Wiener-villához.

De nem a Wiener-villa kapcsán találkozott először Kaesz Gyula Pestszentlőrincel. 1924-ben már kapott itt megbízást egy asztalosmesterről. Gazdag Jenő (1894–1943) Ferenc utca 6. szám alatti telkén álló épületeken Kaesz Gyulán kívül többen is dolgoztak. Az első építő a helyi Straubinger József kőművesmester volt, aki 1923 nyarán az asztalos lakóházát húzta fel a kert végében. Utána következett Kaesz Gyula építész, aki 1924 őszén egy udvari szobát és konyhát tervezett.² 1927 augusztusában Osztrovszki András a Ferenc utcára néző épületet építtet.³ Gazdag 1935-ben pedig Eczetes Józsefnek adott megbízást egy todalékra.⁴

Habár ez az épületkomplexum nem fogható a Wiener-villához és csak kis részben viseli Kaesz Gyula keze nyomát, mégis érdemes megemlíteni, mint pestszentlőrinci kapcsolódásának másik bizonyítékát.

Az építtető, Wiener Artúr 1902. február 24-én született a boszniai Gorazdában. Apja, Wiener Alajos (1874–1945) a XX. század elején Boszniában szolgált, katonai számtiszt,

1 A Hegyalja út 91. szám alatt álló épület műemlék. *Kiss Éva*: Kaesz Gyula (1897–1967). A szerző saját kiadása, 2000. 18.

2 Építési engedélyek nyilvántartása 1911–1924. 61/1923. és 82/1924. (Tomory Lajos Múzeum). Kaesz Gyula lakcímként a Kinizsi utca 31-et, vagyis az Iparművészeti Iskola címét adta meg.

3 Uo. 336/1927. és 410/1927.

4 Építési engedélyek nyilvántartása II. 1930–1936. 34/1935. (Tomory Lajos Múzeum).

magyar királyi honvédszázados volt.⁵ Artúr kereskedelmi pályára lépett, épületfa- és tüzelőanyag-nagykereskedő lett. Üzlete az V. (ma XIII.) kerületi Csanády utca 11. szám alatt működött.⁶ 1935. február 24-én vette feleségül Ladomerszky Rozáliát (1906–1977),⁷ és 1938-ban beköltözhettek a Kaesz Gyula tervezte vadonatúj lakásukba.

Ladomerszky Rozália és Wiener Artúr

ből két részt áruba bocsát. Az új parcellák egyikén (Gyöngyvirág utca 38/a.) 1936–37-ben maga építtetett egy házat, a másik telket Wiener Artúr vásárolta meg. Így lehet, hogy az iratokban – miként Kaesz Gyula tervrajzán is – a Gyöngyvirág utca 36/38. szerepel, míg például a választási jegyzékben Gyöngyvirág utca 38/b. számon tartották nyilván.⁸

Kaesz 1937. október 8-án készült el a ház terveivel. Pestszentlőrinc városnál 1937. november 6-án kérvényezték az építési engedélyt. Az épület – Lengyel Béla házához hasonlóan – földszintre és „sauterin”-re tagolódott. A terv szerint, ahogy a sas-hegyi villánál, az alagsor és a lakótér már a külső borításában is elvált volna: lent klinkertéglát, fent fehér vakolatot alkalmazott Kaesz, harmonizáló ablakrácsokkal.⁹ Azonban a négyzetes alaprajzot itt sáttortető borította. A felső szinten (földszint) elő-, fürdő-, öltöző- és három lakószobát, valamint egy teraszt alakítottak ki, míg az alsó szinten (szuterén, vagy alagsor) egy lakó- és egy cselédszoba, két konyha, két kamra, folyosó, mosókonyha, tüzelőszerkamra, vendégszoba és ruhatár, továbbá egy veranda kapott helyet.¹⁰

Lent volt a házmesteri szoba-konyhás lakás, amely fürdőszobával nem, de illemhelyiséggel (WC) rendelkezett. Az emeleten nem volt konyha, Wienerék számára a lenti nagyobb konyhában főztek. A két konyhához külön-külön kamrát építettek. Mindkét lakást első-sorban az épület jobb oldalán elhelyezett főbejáraton keresztül lehetett megközelíteni: a házmester ajtaja a bejárattal szemben volt, a felső lakásba egy íves lépcső vezetett. Ugyan-

5 Budapest V. kerületi halotti anyakönyv, 100/1945. (Az anyakönyvi adatok forrása: familysearch.org).

6 BFL VII. 2.e. 39335 1937. és Központi Értesítő LXII. évf. 34. sz. 1937. augusztus 26. 712.

7 Budapest V. kerületi házassági anyakönyv, 116/1935.

8 Pest Megyei Levéltár (PEML) IV. 406/c. 1939. évi választói jegyzék. Pestszentlőrinc község, IX. választókör, 134–135. sorszám.

9 Végül nem az egész alagsor kapott téglaboritást, csak az alsó ablakok párkányáig, illetve a lépcső tetejéig ért.

10 Építési engedélyek nyilvánartatása 1937–1938, 553/1937. (Tomory Lajos Múzeum); és 70.022.wiener.2. ltsz. (Magyar Építészeti Múzeum).

akkor a szolgálati lakásba a verandáról is vezetett ajtó, míg Wienerék lakását egy külső lépcsősoron és a teraszon keresztül is el lehetett érni.

A lakás berendezése szintén Kaesz Gyula keze munkáját dicséri. A házaspár életmódját tükrözi a lakószint elrendezése. A belső lépcsőn felkapaszkodva az előszobán át a tágas nappaliba lépünk be, ahonnan szemben a teraszra nyíló hatalmas, eltolható üvegajtót látjuk. A kandalló bal oldalán a férfi szoba, míg jobb oldalán a női szoba nyílik, ehhez kapcsolódik az öltöző szoba és a fürdő. Utóbbi természetesen az előszobából is elérhető.¹¹

Kaesz Gyula készítette el a villa kerttervét is, ezen az 1938. február 8. dátum szerepel. A házat – amely a hosszú telek közepén helyezkedett el – a telek jobb oldalán lévő kapubejáraton lehetett megközelíteni, amely kocsiútban folytatódott és tartott egészen a ház mögött, a konyhakertben található garázsig. A Gyöngyvirág utca felől gyümölcsös védte a házat. Közvetlenül az épület előtt medence és egy leányt ábrázoló szobor vonta magára az érkező tekintetet. A kert több pontján is padok álltak a sétálgató tulajdonos rendelkezésére. A kocsiút és a padok árnyékolását több nagyobb fa biztosította.¹²

Az épület felépítését Dianovszky János kispesti kőművesmester vállalta, aki ekkoriban budapesti családiház-építkezéseknél tervezőként is szerepelt.¹³ Később a munkát Urbán Béla vállalkozó vette át. Az épület 1938. április 29-én már készen állt, Wiener ekkor kérvényezte a lakhatási engedélyt, amelyet 1938. szeptember 3-án kapott meg.¹⁴

Wienerék egy gondnokot is alkalmaztak, aki egyben a sofőrjük is volt. A felesége volt a házvezetőnő, és egy szobalány is dolgozott a háznál.¹⁵

Wienerék nem élvezhették sokáig új otthonukat. A sok tiltó, megszorító rendelkezés, a háború keservessé tette a mindennapokat is. 1944-ben a lakóknak el kellett hagyniuk a villát. Pestszentlőrincen – amely ekkor még nem tartozott Budapesthez, hanem önálló város volt – áprilisban felállították a gettót, majd június 12-én deportálták a zsidó lakosokat. Wienerék ekkor már minden bizonnyal Budapesten éltek, visszaköltöztek a családi otthonba, a Csanády utca 11-be.¹⁶

A tulajdonosok távollétük alatt az épületet a gondnokra bízták, azonban az év végén neki és családjának is mennie kellett. Amikor a szovjet csapatok 1944 karácsonyán elérték Vecsést, jobbnak látták Budapestre költözni. A ház tehát lakó nélkül

A leányt ábrázoló szobor, előtte Ladomerszky Margit, a jeles színművésznő

11 Ua.

12 Ua.

13 Pl. 1936-ban a XIV. Tallér utca 15. és a I. Széher utca 5/b. (Újság, XII. évf. 108. sz. 1936. május 10. 21. és 147. sz. június 28. 23.). Neve a pestszentlőrinci építési nyilvántartásban Dianovszky, de több helyen Dianovszkyként szerepel.

14 Építési engedélyek nyilvántartása 1937–1938, 553/1937. (Tomory Lajos Múzeum).

15 A gondnok leszármazottainak visszaemlékezése alapján.

16 Ezt támasztja alá, hogy mind az 1945-ös, mind az 1947-es választási névjegyzékben ezen a címen szerepel özvegy édesanya mellett Wiener Artúr is.

maradt – de nem üresen. A németek Pestszentlőrincen is berendezkedtek Budapest védelmére. A Wiener-villába egy fiatal német főhadnagy és tiszt szolgája költözött. A szovjet előrenyomulást nem sikerült megállítani, december 31-én már Pestszentlőrinc közepén, a Thököly útnál volt a front, és heves harcok után január 5-ére átvonult a város területén.¹⁷

A németek nem tettek kárt az épületben. Utánuk az oroszok rövid ideig hadikórházat működtettek itt, illetve az alagsori cselédszobában két lovat is elszállásoltak. Amikor ki-költöztek, elvitték, amit csak bírtak, amit pedig nem, azt összetörték. Az eredeti, Kaesz Gyula által tervezett bútorzatból mára nem maradt semmi.¹⁸

1945-ben úgy tűnt, normalizálódik az élet. Wiener Artúr 1945 nyarán új fakereskedő vállalkozást alapított.¹⁹ Visszaköltöztek Pestszentlőrincre, rendbe hozták a villát, azonban nem lakhattak itt sokáig. 1947-ben egy társbérletbe kényszerültek az V. kerületi Falk Miksa utca 30-ban.²⁰ A magánvállalatokat az 1940-es évek végén államosították, Wiener Artúr német és angol nyelvtudását használva a Hungarotex Külkereskedelmi Vállalatnál dolgozott nyugdíjazásáig mint üzletkötő. 1979-ben halt meg.²¹

A villa a XVIII. kerületi tanács tulajdonába került, jelenleg is önkormányzati tulajdon. A házmesterlakás és az előszoba közötti átjáró befalazásával két külön lakást alakítottak ki. A hetvenes években az eredetileg a nappaliban álló kandallót cserépkályhára cserélték. Az egykor szabadon álló teraszt fél méter magasan felfalazták, illetve tyúkhálóval borították.²²

De nem csak a villa, a környezete is radikálisan megváltozott. 1973-ban a telek jobb oldali határán megnyitották a Tű utcát,²³ majd az épület mögött a Csörötnek utcát. Feltehetőleg ekkor kapta az épület a Tű utca 2. számot. 1988-ban a tanács kettéosztotta a telket és a Gyöngyvirág utcai részen új épület született. A leányszoborral díszített medence is a kerítés túloldalára került.

2017. november 23-án a Tomory Lajos Múzeum megnyitotta az MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ Kaesz Gyuláról szóló vendégkiállítását a XVIII. kerületi Kossuth téri Pavilongalériában. Jelen voltak Wienerné rokonai is – akik meglepve ismerték fel a meghívón az addig hiába keresett épület képét. A megnyitó alkalmából a közönség ismét felfedezhette az elfeledett Kaesz Gyula-villát Pestszentlőrincen.

Pápai Tamás László

17 Pestszentlőrinc krónikája. Budapest, 1996. 203–208. és *Ungváry Krisztián*: Budapest ostroma. Corvina Kiadó, Budapest, 2013.

18 A ház 1944–45 alatti történetét a gondnok leszármazottainak visszaemlékezése alapján rekonstruáltam.

19 Központi Értesítő LXX. évf. 5. sz., 1945. október 11. 83.

20 Budapesti távbeszélőnévsor 1950. december. 503.

21 Német Andrásné Ladomerszky Ágnes szíves közlése. A felhasznált fényképanyagot is ő bocsátotta a rendelkezésemre.

22 A jelenlegi itt lakó Simon házaspár szíves közlése alapján.

23 Fővárosi Közlöny XXIII. évf. 8. sz. 1973. augusztus 31. 59.